

ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันอุดมศึกษาซึ่งได้มีวิวัฒนาการมาจากโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โรงเรียนแห่งนี้มีกำเนิดสืบมาจากโรงเรียนมหาดเล็ก ซึ่งในชั้นแรกเป็นสำนักฝึกหัดวิชาข้าราชการฝ่ายพลเรือนนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2442 ดั้งเดิมชื่อความละเอียดอยู่ในประกาศตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนโรงเรียนมหาดเล็ก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2445

โรงเรียนมหาดเล็ก

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงเล่าไว้ในหนังสือนิทานโบราณคดีว่า

“ในรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2435 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มทรงเปลี่ยนแปลงระเบียบการปกครองบ้านเมือง โปรดให้ตั้งกระทรวงเสนาบดี ซึ่งแต่ก่อนมีเพียง 7 กระทรวง เพิ่มขึ้นเป็น 12 กระทรวง และเปลี่ยนตัวเสนาบดีบางกระทรวง ตัวนั้นก็โปรดให้ย้ายจากตำแหน่งอธิบดีกระทรวงธรรมการ ไปเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในคราวนั้น เสนาบดีต่างกระทรวงต่างจัดการในกระทรวงของตนให้เจริญทันสมัย การงานในกระทรวงต่าง ๆ มีมากขึ้น และทำอะไรละเอียดกว่าแต่ก่อน ทั้งมีการคิดจัดใหม่เพิ่มขึ้นเนื่อง ๆ ต้องการคนรับราชการในกระทรวงต่าง ๆ มากขึ้น เสมียนตามกระทรวงซึ่งมีอยู่แต่ก่อนหย่อนความรู้ ไม่สามารถจะทำกรงานตามระเบียบให้ได้ทันกับการที่เปลี่ยนแปลง เสนาบดีเจ้ากระทรวงจึงต้องแสวงหากคนที่ได้เล่าเรียนมีความรู้ เช่นนักเรียนที่ได้รับประกาศนียบัตรจากโรงเรียนต่าง ๆ มาเป็นเสมียน ต่อมาเมื่อเสมียนเหล่านั้นทำกรงานดีมีความสามารถ เจ้ากระทรวงก็กราบบังคมทูลขอให้รับพระราชทานสัญญาบัตร เป็นขุนนางมีตำแหน่งในกระทรวงตามคุณวุฒิ เป็นเช่นนั้นมาราวสัก 5 ปีดูเหมือนจะเป็นเมื่อ พ.ศ. 2441 วันหนึ่งพระเจ้าอยู่หัวตรัสปรารภกับฉันว่าขุนนางที่เป็นชั้นมาใหม่ ๆ ในชั้นนี้ไม่ใคร่ทรงรู้จัก แต่ก่อนมาลูกผู้ดีที่จะทำราชการย่อมถวายตัวเป็นมหาดเล็ก ตั้งแต่รุ่นหนุ่ม ในเวลาเป็นมหาดเล็กได้เข้าเฝ้าฯ รับราชการอยู่ในราชสำนัก ทรงรู้จักแทบทุกคน บางคนก็ได้เป็นนายรองและหุ้มแพรรับราชการในกรมมหาดเล็กก่อน แล้วจึงไปเป็นนางขุนต่าง

กระทรวง ชุมนางที่ไม่ได้เคยเป็นมหาดเล็ก เช่นพวกที่ขึ้นจากเป็นเสมียนตามกระทรวงมีน้อย แต่เดี๋ยวนี้ ชุมนางขึ้นจากเป็นเสมียนตามกระทรวงเป็นพัน ไม่เคยเป็นมหาดเล็ก จึงไม่ทรงรู้จัก (บางที่กระทรวง มหาดไทยของฉันทอง จะเป็นที่เหตุให้ทรงพระราชปรารภ ด้วยกำลังจัดระเบียบการปกครองหัวเมืองสมุหเทศาภิบาลมณฑลต่าง ๆ ขอคนมีความรู้ออกไปรับราชการตามหัวเมือง ฉันทองหากนจำพวกนักเรียนส่งไปปีละมาก ๆ เมื่อคนเหล่านั้นคนไหนไปทำการงานดีมีความสามารถถึงขนาด ฉันทองก็กราบบังคมทูลขอให้ รับสัญญาบัตรเป็นชุนนางตามธรรมเนียม จำนวนคนรับสัญญาบัตรชั้นใหม่สังกัดอยู่ในกระทรวงมหาดไทย มากกว่ากระทรวงอื่น ๆ แต่ข้อนี้ฉันทองยังไม่ได้คิดเห็นในเวลานั้น) เมื่อได้ฟังพระราชปรารภแล้ว ฉันทองจึง มาคิดใคร่ครวญดูเห็นว่าประเพณีโบราณซึ่งให้ผู้ที่จะเป็นชุนนางถวายตัวเป็นมหาดเล็กเสียก่อนนั้น เป็นการดีมีคุณมากเพราะพระเจ้าแผ่นดินทรงรู้จัก ย่อมเป็นบัจจยให้ทรงพระเมตตากรุณาและไว้วางพระราช หฤทัย ส่วนตัวผู้เป็นข้าราชการ เมื่อได้รู้จักและทราบพระราชอัธยาศัยพระเจ้าแผ่นดิน ก็ย่อมเป็น บัจจยให้เกิดความจงรักภักดี และยังมีประโยชน์อย่างอื่นอีก เพราะมหาดเล็กได้เข้าสมาคมชั้นสูง มี โอกาสได้ศึกษาขนบธรรมเนียมและฝึกหัดกิจการราชการกับทั้งได้รู้จักผู้หลักผู้ใหญ่ในแผ่นดิน ตลอดจน ได้คุ้นเคยกับเพื่อนมหาดเล็ก ซึ่งจะไปรับราชการด้วยกัน มีโอกาสที่จะผูกไมตรีจิตต่อกันไว้สำหรับวันหน้า ว่าโดยย่อเห็นว่าประเพณีที่เป็นประโยชน์อันน่าจะรักษาไว้ หากควรปล่อยให้สูญเสียไป เมื่อคิดต่อไปว่า จะคิดแก้ไขด้วยประการใดดี เห็นว่าจะกลับใช้ ประเพณีเหมือนอย่างเดิมไม่เหมาะแก่ราชการในสมัยนั้น ซึ่งต้องการคนที่ได้เล่าเรียนมีความรู้การงานในกระทรวงเป็นสำคัญ เป็นแต่เพียงมหาดเล็ก จะรับสัญญา บัตรเป็นชุนนางตามกระทรวงก็ไม่สามารถจะทำได้ จะแก้ไขควรจะมีโรงเรียนขึ้นในกรมมหาดเล็ก ให้นักเรียนถวายตัวเป็นมหาดเล็ก มีโอกาสเข้าเฝ้าแทนให้ทรงรู้จัก ทั้งให้ศึกษาขนบธรรมเนียมใน ราชสำนักไปด้วยกันกับความรู้เบื้องต้นสำหรับข้าราชการพลเรือนในกระทรวงต่าง ๆ แล้วให้ไปสำรอง ราชการอยู่ตามกระทรวงเสียชั้นหนึ่งก่อนจนทำการงานได้ดีถึงขนาดจึงให้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็น ชุมนางต่อชั้นนี้ก็จะยังเป็นประโยชน์ทั้งสองอย่างประกอบกัน ฉันทองกราบบังคมทูลความคิดเห็นเช่นว่ามา พระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริเห็นชอบด้วย เดิมมีพระราชประสงค์จะให้ฉันทองจัดโรงเรียนนั้นเหมือนอย่าง เคยจัด “โรงเรียนสวนกุหลาบ” มาในกระทรวงธรรมการ แต่ฉันทองกราบบังคมทูลขอตัว ด้วยเห็นว่า โรงเรียนมหาดเล็กจะฝึกหัดข้าราชการพลเรือนทุกกระทรวง อริบทโรงเรียนอิสระต่างหากจากกระทรวง ต่าง ๆ จะดีกว่า แต่จะต้องเป็นผู้ทรงเกียรติคุณในทางวิชาความรู้ถึงผู้คนนับถือ จึงจะจัดการได้สะดวก เดิมพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริจะให้พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าระพีพัฒน์ศักดิ์ (กรมหลวงราชบุรี

ติเรกฤทธิ์) ซึ่งเพิ่งเสด็จกลับมาจากประเทศอังกฤษ โดยทรงสำเร็จการศึกษาได้ปริญญาใน มหาวิทยาลัย ออกสฟอร์ดแล้วเป็นอธิบดีจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก แต่พระองค์เจ้าระพีฯ กราบบังคมทูลว่าได้ทรง ศึกษาวิชานิติศาสตร์เป็นสำคัญ สมควรรับราชการทางฝ่ายตุลาการก็พอเหมาะอีกทางหนึ่ง ด้วยมีพระราช ประสงค์จะให้จัดการแก้ไขระเบียบศาลยุติธรรมอยู่ด้วยอีกอย่างหนึ่ง เวลานั้นศาลยุติธรรมยังบัญชาการ แต่ศาลในกรุงเทพฯ เพราะไม่สามารถจะรับจัดการศาลยุติธรรมได้ทั่วพระราชอาณาเขต ศาลยุติธรรม ตามหัวเมืองยังขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทยตามประเพณีเดิม ทรงพระราชดำริว่าจะระอการจัตุศาลยุติธรรม ตามหัวเมืองไว้จนกระทรวงยุติธรรมสามารถรับจัดการหัวเมืองได้ก็จะช้านัก จึงดำรัสสั่งให้ลงมือจัดการ ศาลยุติธรรมตามหัวเมืองด้วยอีกอย่างหนึ่งในกระทรวงมหาดไทย ฉะนั้นกรบบทูลขอให้ตั้งต้นจัดแต่ในมณฑล อยุธยาคุก่อน จึงทรงตั้งข้าหลวงพิเศษสังกัดขึ้นในกระทรวงมหาดไทยคณะหนึ่ง ให้พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าระพีพัฒนศักดิ์เป็นนายก พระยาไกรศรี (เปล่ง) เนติบัณฑิตอังกฤษ กับมิสเตอร์เก็ก แปดริ้ว เนติบัณฑิตเบลเยียม (ซึ่งเป็นผู้ช่วยเจ้าพระยาอภัยราชา โรลังย์คินิส) ทั้งสามคนนั้นขึ้นไปจากกรุงเทพฯ มีข้าหลวงพิเศษในท้องที่อีก 2 คน คือ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนมรุพงษ์ศิริพัฒน์ (เมื่อยังเป็นกรมหมื่น) สมุหเทศาภิบาลมณฑล กับพระยาชัยวิชิต (นาค ณ บ่อมเพชร) ผู้รักษากรุงศรีอยุธยา รวมทั้งคณะ 5 คน เริ่มจัดการศาลหัวเมืองในครั้งนั้น การที่ทรงตั้งข้าหลวงพิเศษจัดการศาลยุติธรรมตามหัวเมืองครั้งนั้น เป็นมูลของระเบียบการศาลยุติธรรมซึ่งใช้ต่อไปถึงที่อื่น ๆ ในภายหลังตลอดมา

แต่การที่จะตั้งโรงเรียนขนาดเล็ก ต้องรหาตัวผู้ที่จะเป็นอธิบดีอยู่ปีหนึ่ง จนถึง พ.ศ. 2442 เจ้าพระยาพระเสด็จ (ม.ร.ว. เบี้ย มาลากุล) เวลานั้นยังเป็นพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ในกรมมหาดเล็ก กลับจากยุโรป พระเจ้ายู่หัวทรงพระราชดำริเห็นว่าเหมาะแก่ตำแหน่งอธิบดีโรงเรียนขนาดเล็ก ด้วย เป็นผู้มีความรู้เสียในการเรียนวิชาความรู้มาตั้งแต่ยังเป็นนักเรียน และได้ไปเป็น พระครู ของสมเด็จพระ บรมโอรสราชอยู่ในประเทศอังกฤษหลายปี ในระหว่างนั้นตัวเองก็ได้เรียนรู้ภาษาอังกฤษด้วย นอกจากนั้นพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ได้เคยรับราชการในกระทรวงธรรมการและกระทรวงมหาดไทย เข้าใจ ระเบียบราชการพลเรือนอยู่แล้ว และมีตำแหน่งในกรมมหาดเล็กด้วย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์เป็นอธิบดีโรงเรียนขนาดเล็ก แต่โปรดให้ฉันทเป็นที่ปรึกษา ตรัสว่าพระยา วิสุทธิสุริยศักดิ์ก็เคยเป็นเลขานุการของฉันทมาก่อน คงจะทำการด้วยกันได้ พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์กับ ฉันทปรึกษากันจะโครงการที่จะจัดโรงเรียนขนาดเล็กขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย”

ตามโครงการดังกล่าวนี้ สำนักฝึกหัดวิชาข้าราชการฝ่ายพลเรือนได้ขยายกิจการเป็นโรงเรียน มหาดเล็กซึ่งมีระเบียบรับนักเรียนดังนี้

1. รับนักเรียนอายุในระหว่าง 15 ถึง 20 ปี เป็นผู้มีสกุลโดยฐานะกำเนิดอันเห็นว่าสมควรที่จะถวายตัวเป็นมหาดเล็กได้ และต้องมีความรู้ที่เรียนสำเร็จชั้นมัธยมในสมัยนั้นมาจากที่อื่นแล้ว
2. จำนวนนักเรียนจะจำกัดเพียงเท่าที่กระทรวงต่าง ๆ เสนอความต้องการมาเพื่อให้เข้ารับราชการในกระทรวงนั้น ๆ ไม่ให้นักเรียนสำเร็จมากเกินไปจนหางานทำไม่ได้ แต่จะกวัดขันให้มีความรู้สูงกว่านักเรียนที่กระทรวงต่าง ๆ จะหาได้จากสำนักเรียนอื่น ๆ ในสมัยนั้น
3. หลักสูตรที่เรียนจัดเป็น 3 ภาค กำหนดเวลาเรียนราวภาคละหนึ่งปี ภาคที่หนึ่ง เป็นเวลาก่อนที่นักเรียนจะได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็ก ให้เรียนวิชาสามัญ อันเป็นความรู้ขั้นต้นของข้าราชการทุกกระทรวงเหมือนกัน เมื่อเรียนสำเร็จภาคที่หนึ่งแล้ว ถวายตัวเป็นมหาดเล็กแล้วจึงเข้าเรียนภาคที่สอง ซึ่งเป็นการฝึกหัดตามระเบียบประเพณีในราชสำนัก ประกอบกับเรียนความรู้พิเศษต่างกันไปตามแต่ที่กระทรวงใดต้องการให้นักเรียนของกระทรวงนั้น ๆ เรียนรู้ ถึงภาคที่สามให้ไปฝึกหัดราชการอยู่ในกระทรวงที่ตนจะต้องสังกัดแต่ยังคงเป็นมหาดเล็กอยู่ ฝึกหัดราชการอยู่จนถึงขนาดที่ทางกระทรวงพอใจแล้ว ก็ให้ได้รับตำแหน่งข้าราชการชั้นสัญญาบัตรในกระทรวงนั้น แล้วจึงจำหน่ายชื่อออกจากโรงเรียนมหาดเล็ก นับเป็นสำเร็จการศึกษาของโรงเรียน

เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ซึ่งขณะนั้นเป็นพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ นำโครงการสำนักฝึกหัดวิชาข้าราชการพลเรือนที่ร่างขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพอพระราชหฤทัยและพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดฝึกหัดวิชาข้าราชการฝ่ายพลเรือน ที่ตึกยาวข้างประตูพิมานไชยศรี ด้านตะวันตกใน พ.ศ. 2442

แรกตั้งโรงเรียนมหาดเล็ก หรือในขั้นต้นคือสำนักฝึกหัดวิชาข้าราชการฝ่ายพลเรือนนั้น ต้องการจะรับนักเรียนเพียง 50 คน ครั้นเปิดโรงเรียนแล้วไม่ช้าก็มีผู้สมัครเข้าเรียนพอกับที่ต้องการ สำหรับการสอนในปีแรกหรือภาคที่หนึ่งคือวิชาสามัญ ได้ครูจากกระทรวงมหาดไทยมาสอน นักเรียนที่สอบไล่ได้เลื่อนขึ้นไปเรียนชั้นปีที่สองมี 7 คน ซึ่งเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีนำขึ้นถวายตัวเป็นมหาดเล็กครั้งแรก คือ

1. นายขวัญ ฌ บ่อมเพชร ซึ่งต่อมาเป็นพระยาจรัญรักษ์รสีห์
2. นายเลื่อน ฌ บ่อมเพชร ซึ่งต่อมาเป็นพระยาชวภิจักรบรรหาร
3. นายสวัสดิ์ มหากาย ซึ่งต่อมาเป็นพระยานครพระราม

4. นายทอง จันทรางศุ	ซึ่งต่อมาเป็นพระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์
5. นายสว่าง จุลวิฑูร	ซึ่งต่อมาเป็นพระยาอรอดศาสตรโสมณ
6. นายสงวน ศตะวัต	ซึ่งต่อมาเป็นพระยาอรอดกวีสุนทร
7. นายเป้า จารุเสถียร	ซึ่งต่อมาเป็นพระยาพายัพพิริยกิจ

เมื่อนักเรียนถวายตัวแล้วให้แต่งเครื่องแบบมหาดเล็ก และเวลามีการงานในราชสำนักก็ให้เข้าเฝ้าร่วมกับมหาดเล็กประจำการเสมอ สำหรับการฝึกหัดตามระเบียบประเพณีในราชสำนักอันเป็นวิชาที่สอนในภาคสองนั้น ได้พระยาชัยนันทน์พริ้นพวงศ์ (เชย ชัยนันท) ซึ่งขณะนั้นเป็นจ่ากรมมหาดเล็กมาเป็นครูสอน แต่ความรู้พิเศษที่ต่างกระทรวงต้องการต่าง ๆ กันออกไปนั้น ยังเป็นปัญหาขัดข้องที่ยังไม่รู้แน่ว่ากระทรวงใดต้องการได้นักเรียนมหาดเล็กที่มีความรู้ช่างใดบ้าง เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีมีความวิตกว่าถ้าแต่ละกระทรวงแสดงความต้องการให้สอนความรู้พิเศษต่าง ๆ กัน มาพร้อม ๆ กันหมดทุกกระทรวงโรงเรียนก็คงไม่สามารถจัดสอนให้ได้ จึงตกลงกันว่า สำหรับวิชาชั้นปีที่สองนั้นจะลองสอนความรู้พิเศษสำหรับใช้ในกระทรวงเดิวก่อน ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงยอมให้ตั้งต้นด้วยกระทรวงมหาดไทยซึ่งพระองค์ท่านทรงเป็นเสนาบดี แล้วทรงจัดให้พระยาภิรมย์ราชา ซึ่งขณะนั้นเป็นนายพร้อม วาจรัต ครูผู้สอนนักเรียนในกระทรวงมหาดไทย ย้ายไปเป็นครูสอนการปกครองในสำนักฝึกหัดวิชาข้าราชการฝ่ายพลเรือนนี้ และพระองค์ท่านทรงดำริว่านักเรียนที่เรียนอยู่ในภาคที่สอง หากผู้ใดจะสมัครรับราชการในกระทรวงมหาดไทย เมื่อเรียนวิชาการปกครองจบหลักสูตรแล้ว จะทรงส่งออกไปฝึกการอยู่กับสมุหเทศาภิบาลมณฑลใดมณฑลหนึ่ง เสมือนเป็นศิษย์รับใช้สอยในกิจการต่างๆ เพื่อให้ได้รู้เห็นว่าการปกครองในภูมิภาคเป็นอย่างไร กำหนดฝึกงานในหัวเมืองอยู่ 6 เดือน แล้วจึงให้กลับมาสอบความรู้สำหรับภาคที่สอง ซึ่งรวมความรู้ทั้งสำหรับราชสำนักและสำหรับกระทรวงมหาดไทย ผู้ใดสอบไล่ได้แล้ว การเรียนในภาคที่สามจะให้เรียนเฉพาะแต่วิชาการฝ่ายกระทรวงมหาดไทย แล้วกระทรวงมหาดไทยจะแต่งตั้งให้เป็นตำแหน่งผู้ตรวจการ ออกไปฝึกหัดทำการปกครองอยู่ในภูมิภาคมณฑลละ 2 คน จนได้รับตำแหน่งประจำราชการ

เมื่อสำนักฝึกหัดวิชาข้าราชการฝ่ายพลเรือนเปิดสอนจนสิ้นปีที่สองแล้ว ก็ได้ให้นักเรียนส่งออกไปเป็นผู้ตรวจการครั้งแรกประมาณ 5 คน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพโปรดให้เรียกผู้ตรวจการเหล่านั้นตามโบราณว่า “มหาดเล็กรายงาน” ยังให้สังกัดอยู่ในกรมมหาดเล็ก แต่งเครื่องแบบของมหาดเล็ก เป็นแต่รับราชการอยู่ตามหัวเมือง หากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระ

ราชดำเนินไปยังมณฑลที่มีขนาดเล็กรายงานเหล่านี้รับราชการอยู่ ให้พวกเหล่านี้เข้าไปสมทบกับมณฑลเล็กที่ตามเพื่อคอยรับราชการในพระองค์ด้วย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเล่าไว้ว่า พระองค์ท่านได้ทรงสังเกตเห็นว่าเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรเห็นมณฑลเล็กรายงานที่ไหน ก็ทรงแสดงพระเมตตา รับสั่งทักทายและตรัสเรียกใช้สอย ทรงได้ถามถึงงานที่ไปทำนั้น เห็นได้ว่าพอพระราชหฤทัยในผลงานของสำนักฝึกหัดวิชาข้าราชการฝ่ายพลเรือนมาก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพจึงมีรับสั่งให้สมุหเทศาภิบาลมอบให้มณฑลเล็ก รายงานเหล่านี้ไปทำการในหน้าที่ปลัดอำเภอให้ได้รู้จักวิธีปกครองติดต่อกับราษฎร พวกเหล่านี้ไปทำงานอยู่ประมาณไม่เกินปีหนึ่ง ก็ชำนาญกิจการพอจะรับตำแหน่งข้าราชการสัญญาบัตร เช่นเป็นนายอำเภอได้ มาถึงขั้นนี้จึงให้จำหน่ายออกจากกรมมณฑลเล็กไปเป็นข้าราชการกระทรวงมหาดไทย แต่ยังไม่ได้รับสัญญาบัตรชั้นขุนนางอยู่อีกสักปีสองปี จนปรากฏว่าทำงานได้ดีสมตำแหน่งแล้ว จึงได้รับสัญญาบัตรชั้น “ขุน”

ครั้น พ.ศ. 2445 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกสำนักฝึกหัดวิชาข้าราชการฝ่ายพลเรือนเป็นโรงเรียนมณฑลเล็ก และในปีเดียวกันนี้ทรงเห็นความจำเป็นที่จะต้องให้เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ซึ่งขณะนั้นเป็นพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์) ย้ายไปรับราชการในกระทรวงธรรมการในตำแหน่งปลัดทูลฉลอง จึงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระยาศรีธรรมราช (ม.ร.ว. จิตร สุทัศน์) ซึ่งขณะนั้นยังเป็นเจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ หัวหน้ามณฑลเล็ก ผู้เคยมีชื่อเสียงว่าเรียนดีและเคยไปศึกษาในยุโรปมาแล้วนั้น เป็นผู้บังคับการโรงเรียนมณฑลเล็กแทนเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี กิจการในโรงเรียนมณฑลเล็กได้เจริญสืบมาเป็นลำดับ มีจำนวนนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาออกไปรับราชการเพิ่มขึ้นทุกปี แต่ผลผลิตคาดอยู่บ้างที่ผู้เรียนสำเร็จแล้วเหล่านี้มักสมัครรับราชการในกระทรวงมหาดไทยแทบทุกคน สมัครไปอยู่กระทรวงอื่นน้อย ทั้งนี้เพราะทางกระทรวงมหาดไทยมีตำแหน่ง “ผู้ตรวจการ” สำรองไว้รับนักเรียนมณฑลเล็กมณฑลละ 2 ตำแหน่ง รวม 16 มณฑลจึงเป็น 32 ตำแหน่ง นอกจากนี้ ทางราชการกระทรวงมหาดไทยมีความต้องการผู้มีความรู้ไปรับราชการเป็นกรมการตามหัวเมืองมาก นักเรียนมณฑลเล็กที่ออกไปเป็นผู้ตรวจการ ได้เล่าเรียนและรับการฝึกหัดอบรมมาดีกว่าบุคคลภายนอก อยู่ในหน้าที่ผู้ตรวจการไม่นานนักก็มีโอกาสได้รับบรรจุตำแหน่งกรมการเมือง เป็นข้าราชการชั้นสัญญาบัตร ตำแหน่งผู้ตรวจการจึงว่างอยู่บ่อย ๆ นักเรียนมณฑลเล็กเรียนสำเร็จออกมาเยอะแยะ ก็ยังไม่พอกับความต้องการของกระทรวงมหาดไทย ส่วนกระทรวงอื่น ๆ นั้นยังมีได้แสดงความต้องการคนจากโรงเรียนมณฑลเล็กมากนัก

โรงเรียนมหาดเล็กจึงยังสอนแต่วิชาการปกครองเป็นส่วนสำคัญ อย่างไรก็ตามนักเรียนมหาดเล็กก็ไปทำราชการได้ดีทั้งในกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงอื่นๆ ดังปรากฏว่าผู้ที่เรียนสำเร็จจากโรงเรียนมหาดเล็กได้ออกรับราชการในสมัยต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาถึง 30 คน

โรงเรียนข้าราชการพลเรือน ของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้วก็ได้ทรงพระราชปรารภถึงเงินที่ชาวไทย คือทั้งชาวไทยและต่างประเทศได้เรียกรักกันสร้างพระบรมรูปทรงม้าถวายสนองพระเดชพระคุณ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อกองราชสมบัติ (คือเสด็จครองราชสมบัติ มาครบ 40 ปีใน พ.ศ. 2451) มีจำนวนเงินเหลือจากที่สร้างพระบรมรูปอยู่รวมทั้งดอกเบี้ยเป็นเงิน 982,672 บาท 47 สตางค์ มีพระราชปรารภว่าที่จะทรงสร้างสิ่งอนุสรณ์ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองเพื่อตอบแทนชาวเมืองไทยที่มีน้ำใจระลึกถึงพระเดชพระคุณของสมเด็จพระบรมชนกนาถนั้น แล้วทรงพระราชดำริว่าโรงเรียนมหาดเล็ก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงตั้งไว้แล้วนั้นเป็นประโยชน์แก่การปกครองให้ชาวเมืองไทยได้อยู่เย็นเป็นสุข แต่ประโยชน์ยังมีมากเพียงในการปกครองตามหัวเมืองจึงควรขยายประโยชน์ของโรงเรียนนั้นให้แพร่หลายไปถึงการอื่นๆ ในฝ่ายพลเรือนให้ทั่วถึงกันด้วยเหตุนี้จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนมหาดเล็กเป็น “โรงเรียนข้าราชการพลเรือน ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” โดยพระราชทานเงินที่เหลือจากสร้างพระบรมรูปจำนวนดังกล่าวให้ใช้เป็นทุน และพระราชทานที่ดินผืนใหญ่ของพระคลังข้างที่ที่ตำบลปทุมวัน มีเนื้อที่ 1,309 ไร่ อันมีอาณาบริเวณทางทิศเหนือจดถนนสระปทุม (ต่อมาคือถนนพระราม 1) ทิศตะวันออกจดถนนสนามม้า (ซึ่งในปัจจุบันนี้เปลี่ยนนามใหม่เป็นเป็นถนนอรุณรังษี) ทิศใต้จดถนนหัวลำโพง (ต่อมาคือถนนพระราม 4) ทิศตะวันตกจดคลองสวนหลวงในบริเวณนั้นมีตึกที่สร้างไว้เป็นวังเรียกกันว่า “วังกลางทุ่ง” สร้างขึ้นไว้ด้วยพระราชประสงค์ที่จะให้เป็นวังที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ฝรั่งมักเรียกวังนี้ว่า “วินเซอร์คาสเซิล” เพราะถือเอาแบบสถาปัตยกรรมกอธิค (Gothic) แบบวังวินเซอร์ของประเทศอังกฤษมาสร้าง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้ใช้วังนี้เป็นโรงเรียนด้วย

ประกาศตั้ง
โรงเรียนข้าราชการพลเรือน
ของ
พระบาทสมเด็จพระจุลเจ้าย้ายอยู่หัว

“มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระมยุรกเกล้าเจ้าอยู่หัว คำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า สำนักฝึกหัดวิชาข้าราชการฝ่ายพลเรือน ซึ่งสมเด็จพระชนกนาถพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชดำริเริ่มตั้งขึ้นโดยพระราชปวารณาที่จะทรงจัดการปกครองพระราชอาณาจักรให้ทันกาลสมัย จึงได้ทรงจัดการกระทรวงมหาดไทย รวมทั้งหัวเมืองซึ่งแยกย้ายสังกัดอยู่ในกระทรวงต่าง ๆ ตามความสะดวกในสมัยเดิม ให้สังกัดอยู่แห่งเดียวกัน เพื่อจัดการปกครองให้ลงระเบียบแบบอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการฝึกหัดกุลบุตรสำหรับรับราชการปกครองขึ้นในกระทรวงมหาดไทย ตั้งแต่รัตนโกสินทรศก 118 ครั้นการปกครองหัวเมืองซึ่งได้จัดตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่รัตนโกสินทรศก 116 ดำเนินมาเป็นรูปเรียบร้อยขึ้น ความต้องการฝึกกุลบุตรสำหรับรับราชการยิ่งทวีขึ้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แยกฝึกหัดวิชาข้าราชการฝ่ายพลเรือนจากกระทรวงมหาดไทยตั้งเป็นโรงเรียนขึ้นต่างหาก เรียกว่าโรงเรียนมหาดเล็ก ตั้งแต่รัตนโกสินทรศก 121 มีกรรมการจัดการลงเป็นรูปแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลิกกรรมการที่มีผู้จัดการโดยลำพังต่อมา ตั้งแต่รัตนโกสินทรศก 126 โรงเรียนนั้นได้ฝึกหัดกุลบุตรเข้ารับราชการเป็นต้นรากของกระทรวงมหาดไทย เพียงพอแก่ความต้องการแล้ว มีแต่จะขยายวิชาให้สูงขึ้นต่อไป

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระมยุรกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระราชดำริว่า บัดนี้การปกครองท้องที่ลงระเบียบแบบแผนอยู่แล้ว เป็นอันมีใช้ว่าการปกครองนั้นเป็นเฉพาะหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทยและนครบาล กระทรวงอื่น ๆ ย่อมมีหน้าที่ซึ่งจะจัดการเป็นการอาศัยซึ่งกันและกัน และรับผิดชอบต่อกันทั่วทั้งพระราชอาณาจักรรวมนับว่าเป็นการปกครองของรัฐบาลอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่การฝึกหัดข้าราชการฝ่ายพลเรือน สำหรับส่งคนออกไปรับราชการกระทรวงมหาดไทยกระทรวงเดียวกันหาพอเพียงแก่ราชการปกครองพระราชอาณาจักรทุกวันนี้ไม่ สมควรจะขยายการโรงเรียนให้กว้างขวางออกไป สำหรับส่งคนไปรับราชการทุกกระทรวงทบวงการ จัดการโรงเรียนให้เป็นแผนกวิชาต่าง ๆ เช่น กฎหมาย ปกครอง การต่างประเทศ การเกษตร การช่างและการแพทย์ เป็นต้น ด้วยทรงทราบ

พระราชประสงค์ของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงซึ่งทรงเริ่มจัดการเล่าเรียนสำหรับจัดการปกครองทั่วไปโดยตระหนักดังนี้ แต่การที่จะจัดการโรงเรียนเช่นนี้ เป็นการใหญ่ต้องการทุนรอนเพิ่มเติมขึ้นไปอีกเป็นอันมาก จึงมีพระราชปรารภว่า เงินซึ่งราษฎรเรียไรกันสร้างพระบรมรูปทรงม้าเป็นอนุสาวรีย์ถวายแด่สมเด็จพระบรมชนกนาถบิรมหาราชของประชาราษฎร์ คงมีเหลืออยู่จากการสร้างพระบรมรูปมีจำนวนนับด้วยแสนบาท สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงพระราชดำริไว้แล้ว ที่จะจัดการสร้างสิ่งถาวรวัตถุอันจะแผ่สาธารณประโยชน์ตอบแทนพระราชทานแก่ราษฎร แต่ยังไม่ทันได้ตกลงประการใดนั้น ควรจะจัดการให้เป็นประโยชน์ตามพระราชประสงค์ต่อไป จึงทรงพระราชดำริว่า ประโยชน์สิ่งใดไม่ยิ่งกว่าการปกครองราษฎรให้มีความสุขความเจริญ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงเริ่มจัดการโรงเรียนไว้สำหรับกุลบุตรที่จะรับราชการฝ่ายพลเรือนตั้งนี้แล้ว ควรจะขยายการให้กว้างขวางต่อไปตามพระราชประสงค์ทุนที่เหลือจากการที่ราษฎรเรียไรกันสร้างอนุสาวรีย์บิรมหาราช ควรจะใช้ในการจัดโรงเรียนนี้ แต่การโรงเรียนนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับกระทรวงทบวงการทั่วไป จึงควรจะมีกรรมการดำริและจัดการให้เป็นรูปก่อน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกโรงเรียนมหาดเล็กเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือน พระราชทานนามปรากฏว่า “โรงเรียนข้าราชการพลเรือน ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” เหตุด้วยพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงพระราชดำริเริ่มตั้งขึ้นไว้ และจะใช้ทุนที่ราษฎรทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อเป็นพระเกียรติยศในพระบรมนามาภิไธยด้วย และให้มีกรรมการเป็นสภาอันหนึ่ง มีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นพระบรมราชูปถัมภกแห่งโรงเรียนนี้ ในสมาชิกของกรรมการจัดการโรงเรียนนี้ ให้มีสภานายกผู้หนึ่ง สำหรับวินิจฉัยกิจการก่อนที่จะนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา และมีเลขาธิการสำหรับเป็นผู้จัดการตามคำสั่งสภานายก และให้เสนาบดีกระทรวงซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับราชการที่จะมีกิจอันเกี่ยวเนื่องกัน

และนักเรียนก่อนที่จะออกมารับราชการนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กตามพระราชประเพณีเดิม

ประกาศมา ณ วันที่ 1 มกราคม รัตนโกสินทรศก 129 (พ.ศ. 2453) เป็นวันที่ 52 ในรัชกาลปัตยุบันนี้”

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระบรมราชูปถัมภกของโรงเรียนข้าราชการพลเรือน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งสภาจัดการขึ้น ซึ่งประกอบด้วยผู้ที่มีพระนามและนามต่อไปนี้ เป็นกรรมการคือ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ (สมเด็จพระยามหาวชิราวุธ) สภานายก

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนพิษณุโลกประชานารถ (สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ) กรรมการ

พระยาศรีสุทธีสุริยศักดิ์ (ม.ร.ว. เปี้ย มาลากุล) ต่อมาเป็น เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี กรรมการ

พระยาไพศาลศิลปศาสตร์ (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ต่อมาเป็น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี กรรมการ

พระยาศรีวิกรมย์ (ม.ร.ว. จิตร สุทัศน์) กรรมการและเลขานุการ

พระยาศรีวิกรมย์เป็นผู้บัญชาการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนสืบต่อมา ภายหลังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งเจ้าพระยาอภัยราชมหายุทธธรรม (ม.ร.ว. ลพ สุทัศน์) เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม และหลวงพิณตินันท์ (บุญช่วย วัฒนกุล) ต่อมาเป็น พระยาเทพวิฑูรย์พลศรุตชาติ ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ข้าหลวงพิเศษและผู้จัดการโรงเรียนกฎหมายเป็นกรรมการอีก 2 ท่าน

สภากรรมการจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ได้ประชุมตกลงกันในเดือนมกราคม พ.ศ. 2455 จัดกิจการของโรงเรียนดังนี้ คือ

1. เงินทุน เงินที่ได้รับพระราชทานเป็นเงินเหลือจากการสร้างพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จำนวน 800,000 บาทเศษ ซึ่งฝากไว้ที่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติพร้อมทั้งดอกเบี้ยบ้างตามสมควร รวมยอดเงิน 982,672 บาท 47 สตางค์นั้น ใช้เป็นทุนในการก่อสร้างโรงเรียน

2. บริเวณที่ดิน สถานที่ซึ่งจะใช้สร้างโรงเรียนนั้น ได้พระราชทานที่วังกลางทุ่งตำบลปทุมวัน ซึ่งเป็นวังของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศให้ ต่อมาสภาพพิจารณาเห็นว่า มีที่ของพระคลังข้างที่ที่ตำบลปทุมวัน อันติดต่อกับวังกลางทุ่งนั้นมีเนื้อที่ 1,309 ไร่ เป็นชัยภูมิเหมาะที่จะใช้ตั้งและขยายเป็นมหาวิทยาลัยได้สืบไปในภายหน้าจึงนำความขึ้นกราบบังคมทูล และได้ทรงพระมหากรุณาพระราชทานที่รายนี้ให้เช่าเช่าผลประโยชน์ของพระคลังข้างที่ที่ได้อยู่ขณะนั้นโดยไม่กำหนดเวลาเช่า (ซึ่งใน พ.ศ. 2482 รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ประกาศพระราชบัญญัติโอนกรรมสิทธิ์ให้เป็นของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

3. ตึกบัญชาการ ตึกอักษรศาสตร์ปัจจุบัน แบบที่จะก่อสร้างนั้น ตั้งใจจะลงทุนให้เป็นของถาวร กะแผนผังแบบแปลนไว้ แล้วค่อยทำค่อยไป ตามกำลังเงิน ตึกเรียนแรกที่จะสร้างขึ้นคือในที่ระหว่างถนนสนามม้ากับถนนพญาไท หันหน้าออกถนนสนามม้า มีห้องเรียนที่พอจะจุนักเรียน

ได้ 300 คน และจะสร้างเรือนให้นักเรียนอยู่ประจำในชั้นแรก 2 หลัง สำหรับนักเรียน 50 คน เพราะจะให้มึนนักเรียนทั้งประเภทไปมาและประจำ ระหว่างการก่อสร้างนั้นโรงเรียนจะเปิดสอนที่วังกลางทุ่งหรือวังใหม่ ตำบลปทุมวันไปพลางก่อน

ใน พ.ศ. 2456 สภาจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ปรึกษากันว่าจะสร้างตึกใหญ่ของโรงเรียนหรือตึกบัญชาการเป็นแบบไทย ได้มอบให้ดอกเตอร์ คาล โดริง (Dr. Karl Döhring) นายช่างของกระทรวงมหาดไทย และมิสเตอร์ เอ็ดวาร์ด ฮีลีย์ (Edward Healey) นายช่างของกระทรวงธรรมการเป็นสถาปนิกผู้ออกแบบโดยให้ไปตรวจแบบไทยโบราณที่สุโขทัยและสวรรคโลกมาคิดปรุงขึ้นเป็นแบบตึกของโรงเรียน

ระหว่างคอยช่างออกแบบอยู่นั้น โรงเรียนได้ว่าจ้างหลวงเทศาภิบาลพิบูลย์ (ม.ร.ว. แจ็ก นพวงศ์) ซึ่งเดิมรับราชการกระทรวงเกษตรธิการในตำแหน่งรองข้าหลวงออกเอนดที่ดินมณฑลกรุงเทพฯ แต่ขณะนั้นเลิกตำแหน่งเสียแล้วนั้น มาเป็นครูในโรงเรียนเกษตร และมอบให้เป็น ผู้รับทำแผนที่อาณาบริเวณของโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้แล้วเสร็จในกำหนด 3 เดือน

รายงานประชุม สภาจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ครั้งที่ 6

“วันที่ 22 เมษายน พระพุทธศักราช 2456 เวลาเช้า 4 โมง 10 นาที เปิดการประชุมที่โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระบรมมหาราชวัง

ผู้มาประชุม คือ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ	สภานายก
สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ	กรรมการ
พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์	กรรมการ
พระยาศรีวรวงษ์	ผู้บัญชาการ
พระยาไพศาลศิลปศาสตร์	กรรมการ

1. พระยาศรีวิราชวงศ์ได้เสนอเยเนรอลแพลนโรงเรียนข้าราชการพลเรือน คำแปลปฐมวัน ซึ่งได้กะพร้อมด้วยดอกเตอร์โดริง พื้นที่แปลน 1 คือ ด้านตะวันออกจดถนนด้านสนามม้า ด้านตะวันตก จดถนนพญาไท ด้านเหนือจดถนนบำรุงเมือง ด้านใต้จดถนนหัวลำโพงนั้นจัดเป็นที่สำหรับก่อสร้าง มหาวิทยาลัย บันเป็นที่เรียนวิชาแผนก 1 เป็นที่อยู่นักเรียนแผนก 1 ตัวสภาคารอยู่กลางมีโดม หันหน้าออกถนนสนามม้า มีปีกสองข้างทั้งด้านเหนือด้านใต้เป็นที่เรียนวิชา พื้นที่อีกแปลน 1 คือ ตั้งแต่ ถนนพญาไท ด้านตะวันออกมาจดคลองสวนหลวง ซึ่งเป็นเขตวังประทุมวันบัดนี้ กะไว้เป็นสวนเพาะปลูก สำหรับมหาวิทยาลัย สภาได้ลงเนื้อเห็นชอบด้วยตามเยเนรอลแพลนที่กำหนดนั้นแล้ว ให้ลงหมายเหตุ บันทึกไว้ที่เยเนรอลแพลนนั้นเป็นสำคัญ

2. มิสเตอร์โดริงได้เสนอแปลนสภาคารวิทยาลัยเป็นแบบช่างอย่างใหม่กับพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ได้เสนอแปลนสภาคารมหาวิทยาลัย ซึ่งมิสเตอร์ฮิลลิเขียน เป็บบแบบไทยแกมฝรั่ง สภาได้ปรึกษาคถกลง กันว่าแบบสภาคารมหาวิทยาลัยนั้นควรเป็นแบบช่างไทย แต่แบบที่มิสเตอร์ฮิลลิเขียนมานั้น เป็นแบบ ที่นักเขียนเอง ยังไม่ได้ไปเห็นฝีมือช่างสุโขทัย เพราะฉะนั้นสภาจึงจะแต่งให้ดอกเตอร์โดริงและมิสเตอร์ ฮิลลิขึ้นไปดูแบบช่างสุโขทัย แล้วเขียนแบบสภาคารมหาวิทยาลัยมาเสนอที่ประชุมคราวหลัง

3. สภามีความเห็นเห็นว่า ควรจะร่างระเบียบการมหาวิทยาลัย รวมโรงเรียนแพทย์ โรงเรียน ฝึกหัดอาจารย์ และโรงเรียนกฎหมายเข้าเป็นระเบียบการอันเดียวกัน แต่ในขั้นต้นนั้น ควรเชิญเสนาบดี กระทรวงยุติธรรมเข้าเป็นกรรมการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนด้วย สภามอบฉันทะถวายสมเด็จพระเจ้า น้อยยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ เพื่อได้ทรงอธิบายให้เจ้าพระยาอภัยราชาเข้าใจ และ ขอให้เจ้าพระยาอภัยราชาเลือกข้าราชการกระทรวงยุติธรรมผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับโรงเรียนกฎหมายเป็นกรรมการด้วยอีกนายหนึ่ง เมื่อได้รับความเห็นชอบของเจ้าพระยาอภัยราชาแล้ว จะได้นำความขึ้นกราบบังคม ทูลพระกรุณาขอพระบรมราชานุญาตประกาศตั้งกรรมการขึ้นอีก

4. สภามีความเห็นพร้อมกันว่าที่วังประทุมวันนั้น ควรจะจัดการซ่อมสำหรับใช้ชั่วคราว ระหว่าง 5 ปี คือจะใช้เป็นที่ตั้งโรงเรียนสอนวิชาอนิยนิเยะไปพลางจนกว่าโรงเรียนที่จะสร้างใหม่จะสำเร็จ ให้พระยาศรีวิราชศ์ไปว่าช่างให้ทำรายประมาณซ่อมแซมมาเสนอกรรมการ

เลิกประชุมเวลาเที่ยง”

แบบสร้างโรงเรียนซึ่งสถาปนิกชกั้กันครั้งก่อนว่าให้ส่งแบบของดอกเตอร์โตริงและแบบของ
มิสเตอร์ฮิลลีไปให้กระทรวงนครบาลหานายช่างเป็นคนกลางตรวจแบบได้ นาย อี.ยี. กอลโล (E.G.
Gollo) นายช่าง (วิศวกร) ในกระทรวงนครบาลเป็นผู้ตรวจแบบ แล้วให้ประมาณราคาว่าแบบไหน
เป็นราคาถูก และสมควรจะได้เลือกแบบนั้น ปรากฏว่าแบบของดอกเตอร์โตริงราคาสูงกว่าแบบของ
มิสเตอร์ฮิลลี สภาจึงตกลงเลือกเอาแบบของมิสเตอร์ฮิลลี โดยจะให้ค่าเขียนแบบและควบคุมการก่อสร้าง
เป็นราคาร้อยละ 5 ของราคาก่อสร้าง แล้วให้มิสเตอร์ฮิลลีทำรายละเอียด และประมาณราคาอย่างใกล้
ความจริงที่สุดเสนา มา ครั้นวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2457 นาย อี.ยี. กอลโล (ต่อมาเป็นพระยาศิลปินศาสตร์
โสภิต) และนายฮิลลีได้เสนอราคาค่าก่อสร้างต่อพระยาธรรมศักดิ์มนตรี รัฐผู้บัญชาการโรงเรียนข้าราชการ
การพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้:—

“University of Siam

Area of building sq. meters 2326 (outside line)

Cost — I shall be able to let you have the exact quantities of material etc., and the exact cost before the date of opening tender. So far I am unable to give exact figures, but approximately the cost will be 350,000 ticals equivalent to Tcs. 150 a square meter.

Tenders. This building is studied and calculated in such a way as to last for centuries; it is almost entirely composed of ferro concrete, it is light and strong; the load on the foundation is only one third of a kgm. per square centimeter. Everything is up to date and rather difficult to build. Therefore it is out of question to get tenders from Chinamen. Only a good European firm can do it satisfactorily. Furthermore I may say from my experience that the quotations from Chinese contractors for ferro concrete work of this kind are generally the highest. For these reasons I object to open tenders and advise to have the tenders limited to the leading European Contractors.

Main features of building

Area	:	square meters	2326	
Height	:	basement	m.	1,50
		lower story	„	5,80
		upper	„	6,20
		roof from ceiling to edge		<u>10,10</u>
		total		<u>23,60</u>
1	Entrance Hall	—	nett inside meters	17,20 × 16,50
4	Class Rooms		„ „	14,80 × 10,00
4	„	„	„ „	18,20 × 10,00
2	„	„	„ „	13,50 × 10,00
8	Teacher Rooms		„ „	6,40 × 4,90
Verandas at each floor all round				
the building.....nett width				2160.—

The building is composed of a rigid frame of feror concrete strongly knit together from foundation to roof---It consists mainly of foundation slab and ribs---pillars--- floor beams and floors---trusses---purlins--- in ferro concrete.

Walls filling the frame are hollow---which will make the building lighter and cooler. Verandas are paved in pressed cement tiles---all rooms in teak parquets.

All decorations in cement castings.

Painting---Wall dadoes oil Paint.

Balance distemper.

Teak---Doors and windows inside varnished---outside oil paint.

Stairs---All stairs are in marble.

N.B. This building being composed almost entirely of fire proof material, the risk of fire and fire insurance are reduced to a minimum.”

ตราพระเกี้ยว

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลือกลงใช้ตราพระเกี้ยวเป็นสัญลักษณ์สำหรับนิสิต อาจารย์และข้าราชการตามพระราชกำหนดดังต่อไปนี้

พระราชกำหนด

เข็มโรงเรียนข้าราชการพลเรือน

มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่านักเรียนในโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่สอบวิชาตามหลักสูตรได้ ออกรับราชการไปมีตำแหน่งยศบรรดาศักดิ์ตามกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ นั้น ยังมีเครื่องหมายอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อแสดงว่า เป็นผู้ที่ได้ออกจากสำนักโรงเรียนข้าราชการพลเรือนไม่ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเข็มทำด้วยเงินเป็นรูปพระเกี้ยวตราโรงเรียนสำหรับประดับอกเสื้อไว้พระราชทานเป็นเครื่องหมายสำนักโรงเรียน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชกำหนดไว้ดังต่อไปนี้

มาตรา 1 เข็มนี้ให้เรียกว่า เข็มโรงเรียนข้าราชการพลเรือน

มาตรา 2 เข็มนี้มีรูปเป็นพระเกี้ยว ตราโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ทำด้วยเงินล้วน

มาตรา 3 ผู้ที่ควรได้รับพระราชทานเข็มนี้ด้วย

(1) นักเรียนที่สอบไล่ได้เป็นบัณฑิต ประดับเข็มนี้บนอกเสื้อข้างซ้าย

(2) ผู้ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นบัณฑิตพิเศษ ประดับเข็มนี้บนอกเสื้อข้างซ้าย

(3) เจ้าพนักงานประจำโรงเรียน ซึ่งได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตพิเศษให้ประดับเข็มนี้เช่นกัน นับว่าเป็นบัณฑิตพิเศษ ประดับบนอกเสื้อข้างซ้ายเหมือนกัน แต่ให้ประดับอยู่ได้เพียงตลอดเวลามีตำแหน่งหน้าที่เป็นเจ้าพนักงาน ถ้าออกจากตำแหน่งแล้วจะประดับต่อไปไม่ได้ เว้นแต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้เป็นบัณฑิตพิเศษเฉพาะตัว

(4) นักเรียนที่สอบไล่ได้ประกาศนียบัตร และรับราชการแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี ทั้งเจ้ากระทรวงที่นักเรียนผู้นั้นรับราชการอยู่มีความเห็นชอบด้วยว่า รับราชการเรียบร้อยดีประดับเข็มนี้บนอกเสื้อข้างขวา ถ้าออกจากราชการด้วยเหตุอื่น ซึ่งมีได้รับพระราชทานเบี้ยบำนาญ จะประดับเข็มนี้ต่อไปอีกไม่ได้

มาตรา 4 บรรดาผู้ซึ่งประดับเข็มนี้ได้ตามพระราชกำหนดนี้ ถ้าต้องออกจากราชการด้วยความผิด อาจจะถูกห้ามไม่ให้ประดับเข็มนี้ได้อีกต่อไป

มาตรา 5 ให้สภาจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนเป็นผู้รักษาการให้เป็นไปถูกต้องตามพระราชกำหนดนี้

ประกาศมา ณ วันที่ 13 พฤษภาคม พระพุทธศักราช 2457 เป็นวันที่ 1280 ในรัชกาลปัจจุบันนี้

การที่กำหนดรูปพระเกี้ยวเป็นตราโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยรับเป็นตราของมหาวิทยาลัยสืบต่อมานั้น ก็เพราะว่าพระเกี้ยวหรือจุลมงกุฏเป็นเครื่องประดับเศียรเจ้านายชั้นเจ้าฟ้าในพระราชพิธีโสกันต์ พระบรมนามาภิไธย “จุฬาลงกรณ์” นั้นมีความหมายแปลว่า เครื่องประดับเศียรนั้นประการหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงใช้พระปรมาภิไธยสำหรับตำแหน่งพระมหากษัตริย์เฉพาะพระองค์ “พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ซึ่งมีความหมายว่า “พระจอมเกล้าน้อย” หรือ “พระบรมราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระนามาภิไธยก่อนเสด็จเสด็จด้วยราชสมบัติว่า “สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฏ” นั้นอีกประการหนึ่ง ดังนั้นตราจุลมงกุฏหรือพระเกี้ยวจึงเป็นตราที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงใช้เป็นตราประจำรัชกาลของพระองค์ท่าน นอกจากที่ใช้เป็นตราของโรงเรียนข้าราชการพลเรือน และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยรับช่วงมาใช้ตั้งนี้แล้วยังมีอนุสาวรีย์ประจำรัชกาลที่ 5 เป็นรูปจุลมงกุฏหรือพระเกี้ยวประดิษฐานอยู่ภายในบุษบกตั้งอยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม บนไฟที่ข้างประสาทพระเทพบิดรเป็นประจักษ์พยานอยู่

หนึ่งการใช้หมอนรองพระเกี้ยวเป็นสีชมพูนั้น ก็เพราะวันพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือวันอังคาร

การวางศิลาฤกษ์ตึกบัญชาการ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จวางศิลาพระฤกษ์ตึกบัญชาการ (ตึกคณะอักษรศาสตร์ปัจจุบัน) เมื่อวันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2458 เวลา 16.00 น. กรรมการสภาจัดการ อาจารย์ และครูโรงเรียนข้าราชการพลเรือนรับเสด็จ ทหารมหาดเล็กในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหนึ่งกองร้อยตั้งแถวเป็นกองเกียรติยศ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับราชอาสน์แล้ว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ทรงอ่านรายงานกราบบังคมทูล พระกรุณาบรรยายถึงความเจริญ และความประสงค์ของโรงเรียน จบแล้ว มีพระราชดำรัสตอบ แสดงความพอพระราชหฤทัยที่ได้เสด็จมาวางศิลาฤกษ์โรงเรียน ซึ่งสมเด็จพระบรมชนกนาถได้ทรงพระราชปรารภไว้จะให้เป็นมหาวิทยาลัย เพื่อเป็นตัวอย่างในประเทศไทย แต่หากมีเหตุติดขัดอยู่ในเวลานั้น พระองค์ซึ่งเป็นรัชทายาทมีพระราชหฤทัยมุ่งหมายที่จะให้โรงเรียนนี้ดำเนินสำเร็จไปตั้งพระราชประสงค์ เพื่อเป็นเครื่องเชิดชูพระเกียรติยศ และได้ดำเนินมาด้วยความเรียบร้อยและรวดเร็ว ทั้งนี้เพราะอาศัยความอุตสาหะของสภากรรมการ เมื่อสิ้นกระแสพระราชดำรัสแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวางศิลาฤกษ์ตึกโรงเรียน แล้วเสด็จสู่ที่ประทับเดิม พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ทรงอ่านคำกราบบังคมทูล พระกรุณาในนามของโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวายเข็มรัฐประศาสน์บัณฑิต ธรรมศาสตรบัณฑิตและคุรุบัณฑิต พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับเข็มแล้ว มีพระราชดำรัสตอบ พระองค์จึงทรงเป็นบัณฑิตพิเศษ พระองค์แรกแห่งโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ต่อจากนั้นได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเข็มบัณฑิตต่าง ๆ ของโรงเรียนข้าราชการพลเรือนแก่กรรมการ อาจารย์และนักเรียนเดิมของโรงเรียน เสร็จแล้วเสด็จประทับเสวยพระสุธารสพร้อมด้วยเครื่องว่าง แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ

ประกาศกระแสพระบรมราชโองการ

บรรจุศิลาพระฤกษ์ โรงเรียนข้าราชการพลเรือน ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

“ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาค 2458 พรรษา กาลปัจจุบัน จันทรโคจร ศศิสมพัตศร มีศีลรมาฆ กาลบักษ์ เตรสดีดี จันทรวาร สุริยคติกาล มกราคมมาส ตติยสุรทิน โดยกาลนิยม

เวลานี้เป็นเงิน 982,672 บาท 47 สตางค์ สำหรับเป็นทุนก่อสร้างมหาวิทยาลัยต่อไป ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดที่ดินพระคลังข้างที่ไว้เป็นเขตโรงเรียน ทิศเหนือจดถนนสระประทุม ทิศใต้จดถนนหัวลำโพง ทิศตะวันออกจดถนนสนามม้า ทิศตะวันตกจดคลองสวนหลวง สิริรวมเป็นเนื้อที่ 1,309 ไร่ การปลูกสร้างมหาวิทยาลัยโดยพระบรมราชประสงค์จัดเริ่มแล้ว แต่ ณ วันที่ 1 กุมภาพันธ์ พระพุทธศักราช 2457 บัดนี้การได้เป็นรูปขึ้นแล้ว สมควรจะทรงวางศิลาพระฤกษ์ได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานจัดเตรียมพระราชพิธีไว้พร้อมสรรพ

ครั้นวันที่ 3 มกราคม พระพุทธศักราช 2458 เวลาบ่าย 4 โมง 7 นาที ได้ปฐมฤกษ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงวางศิลาพระฤกษ์ในท่ามกลางพิธีสงฆ์และพราหมณ์

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จารึกกระแสพระบรมราชโองการนี้ บรรจุไว้ในศิลาพระฤกษ์พร้อมด้วยรูปถ่ายโรงเรียนและแผนที่อาณาเขตโรงเรียน เมื่อวันที่ 3 มกราคม พระพุทธศักราช 2458 เป็นวันที่ 1880 ในรัชกาลปัจจุบันนี้”

คำกราบบังคมทูลของนายกสภากรรมการจัดการ

โรงเรียนข้าราชการพลเรือน

ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในพระราชพิธีก่อพระฤกษ์

ในวันจันทร์ที่ 3 มกราคม พระพุทธศักราช 2458

“ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

จำเดิมแต่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติสนองพระองค์สมเด็จพระบรมชนกนาถก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งสมเด็จพระบรมชนกนาถได้ทรงเริ่มตั้งขึ้นแล้ว เป็นโรงเรียนชั้นอุดมศึกษาสอนวิชาหลายแผนกมีแผนกรัฐประศาสนศึกษาเป็นอาทิ พระราชทานนามว่า โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเฉลิมพระบรมนามาภิไธย และสนองพระเดชพระคุณให้สมเด็จพระบรมราชประสงค์ในสมเด็จพระบรมชนกนาถราชเจ้า อันนี้เป็นปฐมราชกรณียกิจสำคัญส่วนหนึ่ง บัดนี้การโรงเรียนข้าราชการพลเรือนได้เป็นรูปขึ้นโดยพระบรมราชูปถัมภ์ จนได้เริ่มการปลูกสร้างอย่างดวรว ได้เสด็จมาประทับอยู่ในท่ามกลาง

พระบรมวงศานุวงศ์เสนามาตย์ราชเสวกบริวาร ณ ที่นี้ เพื่อจะทรงวางพระฤกษ์ให้เป็นศิริมงคล
พิพัฒน์มงคลแก่มหาวิทยาลัย อันจะได้เป็นหลักเฉลิมพระนครสืบไป ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทาน
พระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลรายงานการโรงเรียนข้าราชการพลเรือน โดยควรแก่เวลา ดังต่อไปนี้

โรงเรียนมหาดเล็กซึ่งเป็นรากเง้าแคมูลแห่งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนนี้ ได้เริ่มตั้งขึ้นเมื่อ
พระพุทธศักราช 2445 อาศัยเหตุที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราชได้ทรงพระราช
ปรารภถึงการจัดการปกครองมณฑลหัวเมืองตามพระราชบัญญัติ ปกครองท้องที่ พ.ศ. 2440 ว่าข้าราชการ
ที่ขึ้นจากชั้น ขุนหมื่น นายเวร โดยปกติย่อมไม่อาจรอบรู้ในหลักแห่งรัฐศาสตร์นโยบาย และไม่
เข้าใจขนบธรรมเนียมในพระราชฐาน ส่วนมหาดเล็กซึ่งได้โอกาสศึกษาข้าราชการในพระราชสำนักแล้ว
และเป็นมหาดเล็กรายงานฝึกหัดจนมีความสามารถ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ออกรับราชการ
มีตำแหน่งในกระทรวงทบวงกรม ตามโบราณราชประเพณีนั้น บัดนี้วิธีราชการก็ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว
ราชการไม่ได้ว่าในท้องพระโรงเหมือนแต่ก่อน ต้องแบ่งแยกการงานเป็นกระทรวง กำหนดความรับผิดชอบ
เป็นชั้น ๆ ละเอียดยิ่งขึ้น เจ้ากระทรวงต่างก็แสวงหานักเรียนซึ่งมีภูมิรู้เข้าฝึกหัดราชการตาม
กระทรวง มหาดเล็กในชั้นหลังนั้นหาได้มีโอกาสเรียนข้าราชการทั่วไปเหมือนดังแต่ก่อนไม่ ทรงพระ
ราชดำริโดยพระปรีชาญาณอันสุขุมที่จะทรงแก้ไขการฝึกหัดข้าราชการ โดยควรแก่ความต้องการแห่งสมัย
แก้ความบกพร่องทั้งสองสถานประสมประสานให้เหมาะสมกัน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียน
มหาดเล็กขึ้น สำหรับฝึกสอนบุตรข้าราชการและนักเรียนที่มีภูมิรู้วิชาสามัญเป็นมัธยมมาแล้วให้รอบรู้ใน
วิชารัฐศาสตร์ พระราชนิยมและขนบธรรมเนียมในพระราชสำนักโดยควรแก่ความต้องการแห่งสมัย
แก้ความบกพร่องทั้งสองสถานประสมประสานให้เหมาะสมกัน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียน
มหาดเล็กขึ้นสำหรับฝึกสอนบุตรข้าราชการและนักเรียนที่มีภูมิรู้วิชาสามัญเป็นมัธยมมาแล้วให้รอบรู้ใน
วิชารัฐศาสตร์ พระราชนิยมและขนบธรรมเนียมในพระราชสำนักโดยควรแก่หน้าที่ สำหรับส่งออกไป
เป็นมหาดเล็กรายงาน แล้วเข้าตำแหน่งราชการตามวุฒิความสามารถในกระทรวง ทบวงกรมต่าง ๆ
มีกระทรวงปกครองปกครองท้องที่เป็นต้น

ครั้นมาถึงรัชสมัยแห่งใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ทรงตระหนักด้วยพระญาณที่ชนะสอดส่องถึงวิถี
การอันพึงเป็นไปในสมัยนี้ โดยถูกต้องแจ้งจัด พอเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติจึงได้มีประกาศพระบรมราช
โองการลงวันที่ 1 มกราคม พระพุทธศักราช 2453 อันเป็นวันที่ 52 ในรัชกาลแห่งใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
ให้สถาปนาโรงเรียนมหาดเล็กเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว หมายการเรียนให้กว้างขวางออกไป แบ่งแยกวิชาเป็นแผนก ๆ เช่นกฎหมาย รัฐศาสตร์ การต่างประเทศ การเกษตร การช่าง การครูและการแพทย์ เป็นต้น โดยควรแก่เวลาที่จะจัดได้ สำหรับฝึกหัดข้าราชการ ส่งออกรับราชการตามกระทรวง ทบวงการต่าง ๆ ทั่วไป ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีกรรมการจัดการเป็นสถาบันอันหนึ่งสำหรับวินิจฉัยกิจการ ก่อนที่นำความขึ้นกราบบังคมทูล พระกรุณา และให้เสนาบดีกระทรวงซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับราชการที่จะต้องปรึกษากำลังรวบรวมพิมพ์ ระเบียบการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนนั้นเอง ได้จัดโรงเรียนที่วังประทุมวัน ซึ่งเดิมเป็นโรงเรียน กระทรวงเกษตรไอนมาสวมทับกับโรงเรียนข้าราชการพลเรือนแผนกชั้นตรีศึกษาชั้นอีกแผนกหนึ่ง การจัดโรงเรียนชั้นตรีศึกษาที่ประทุมวันนี้ ทั้งสถานที่และจำนวนอาจารย์ จำนวนนักเรียนให้ช่องที่จะรวมโรงเรียนแผนกอื่นเข้ามาสมทบกันได้อีกด้วย สภากรรมการโรงเรียนข้าราชการพลเรือน จึงได้รับโอนโรงเรียนฝึกหัดครูจากกระทรวงธรรมการมารวมตั้งที่วังประทุมวัน จัดเป็นแผนกครูศึกษาแต่ต้นศก 2458 ต่อมาในศกนี้เองประจวบคราวที่ควรจะยกโรงเรียนแผนกวิชาศึกษาในพระบรมมหาราชวัง ไปสมทบกันที่โรงเรียนประทุมวันได้ เพื่อให้เป็นการรวมทุนรวมคนและรวมกำลัง สะดวกด้วยประการต่าง ๆ ตั้งรูปการด้วยวิธีรวมกันไปแต่บัดนี้ทีเดียว จึงได้ย้ายโรงเรียนรัฐศาสตร์ศึกษาในพระบรมมหาราชวัง ไปสมทบที่โรงเรียนประทุมวัน เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม ศกนี้ อันเป็นเวลาเปิดภาคเรียนภาค 2 ของปี เพราะฉะนั้นในบัดนี้โรงเรียนที่อยู่ในบังคับบัญชาโดยตรงของสภากรรมการอันได้สมทบรวมกันตั้งที่ ตำบลประทุมวันแล้วนั้นจึงมี 3 แผนก คือ แผนกวิชาศึกษา มีนักเรียนรวม 80 คน แผนกชั้นตรีศึกษามีนักเรียนรวม 81 คน กับแผนกครูศึกษามีนักเรียนรวม 104 คน รวมทั้ง 3 แผนกมีนักเรียน 265 คน

ในการจัดตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือน อันจะเป็นมหาวิทยาลัยสำหรับพระนครนี้ มีความขัดข้องข้อสำคัญมาแต่แรกเรื่องหนึ่งคือเรื่องภูมิที่ ๆ จะสร้างโรงเรียน เพราะโรงเรียนทั้งหลายที่มาวมกันเข้าเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนตั้งแยกย้ายอยู่ในที่ต่าง ๆ ไม่มีโรงเรียนใดซึ่งภูมิที่จะพอ หรือจะเหมาะแก่การที่จะรวมตั้งเป็นมหาวิทยาลัยได้ จะหาที่ใหม่ให้เหมาะก็เหลือกำลัง กรรมการปรึกษากันมีวิธีที่จะทำประการใดที่จะแก้ไขความขัดข้องเรื่องภูมิที่ให้สำเร็จสะดวกได้ เมื่อความทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สร้างโรงเรียนในเขตที่พระคลังข้างที่ ๆ สระประทุมนี้ มีกำหนดเนื้อที่ถึง 1,309 ไร่ ทิศตะวันออกจดถนนสนามม้า ทิศตะวันตกจดคลองสวนหลวง ทิศเหนือจดถนนสระประทุม ทิศใต้จดถนนหัวลำโพง

อาศัยพระมหากรุณาทั้งนี้ อันเป็นพระมหากรุณาโดยทรงสละประโยชน์ในส่วนพระองค์เพื่อประโยชน์แก่บ้านเมือง จึงปลดเปลื้องความขัดข้องข้อสำคัญ มีภูมิที่ตั้งเหมาะสมในสภาพอันนี้เป็นสมาชิกพิเศษของสภานี้ ตามเวลาที่จะมีกิจอันเกี่ยวเนื่องกัน โปรตเกล้า ๆ พระราชทานเงินที่ราษฎรเรียกกันสร้างพระบรมรูปเป็นอนุสาวรีย์ ในสมเด็จพระบรมชนกนาถพระปิยมหาราชซึ่งยังเหลืออยู่นับ ทั้งดอกเบ็ญรวมกันในปีตุดับนั้นเป็นเงิน 982,672 บาท 47 สตางค์ เป็นทุนสำหรับทำการปลูกสร้างโรงเรียนต่อไปกับโปรดเกล้า ๆ ให้ตราพระราชกำหนดเพิ่มโรงเรียนข้าราชการพลเรือน สำหรับพระราชทานเป็นบำเหน็จแก่นักเรียนผู้เรียนวิชาสำเร็จจากโรงเรียน และผู้ทรงคุณวุฒิสมควรได้รับความยกย่องเป็นชั้นบัณฑิตพิเศษด้วย

สภากรรมการโรงเรียนได้ดำเนินการพระบรมราชาบายและด้วยกำลังแห่งพระบรมราชูปถัมภ์ ได้จัดโรงเรียนมหาดเล็กเดิมเป็นแผนกรัฐประศาสน์ ส่วนโรงเรียนอื่น ๆ ซึ่งสมควรจะสมทบเข้าเป็นแผนกของโรงเรียนข้าราชการพลเรือน อันกระทรวงต่าง ๆ ได้จัดตั้งขึ้นบ้างแล้วนั้น ที่อยู่ในบังคับบัญชาของกระทรวงใด ก็ได้ขอให้คงจัดไปตามเดิมก่อนคือ โรงเรียนกฎหมายอยู่ในบังคับบัญชาของกระทรวงยุติธรรม โรงเรียนฝึกหัดครูกับโรงเรียนราชแพทยาลัยอยู่ในบังคับบัญชาของกระทรวงธรรมการ ในชั้นต้นนี้เพียงแต่รวบรวมระเบียบการของโรงเรียนนั้นให้ลงรูป และพิมพ์เป็นเล่มเดียวกันขึ้นไว้ เรียกว่าระเบียบการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พอให้ได้รับความรู้สึกว่าแผนกนั้น ๆ ของโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันจะรวมกันเข้าเป็นมหาวิทยาลัยนั้นมีอยู่แล้ว เป็นแต่ยังแยกตั้งอยู่ในที่ต่าง ๆ กัน และการบังคับบัญชายังหาได้รวมกันไม่ สมุทระเบียนการอันรวมกันนี้ได้พิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช 2457 มีโรงเรียน 4 แผนก คือ แผนกรัฐประศาสนศึกษา ซึ่งอยู่ในพระบรมมหาราชวัง และอยู่ในหน้าที่บังคับบัญชาของสภากรรมการโดยตรงกับแผนกกฎหมายซึ่งตั้งอยู่ใกล้กระทรวงยุติธรรม และแผนกฝึกหัดครูซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านสมเด็จพระยา แผนกแพทยาลัยซึ่งตั้งอยู่ที่วังหลัง ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ทั้งสองแห่งอยู่ในบังคับบัญชาของกระทรวงธรรมการ ในระหว่างศก 2457 เพื่อและพอแก่การตั้งมหาวิทยาลัยได้เมื่อการปลูกสร้างในที่นี้แล้วเสร็จ ได้ขยายการสอนครบแผนก โรงเรียนข้าราชการพลเรือนจะมีนักเรียนได้ 1,000 คน ตึกที่ลงมือสร้างอยู่แล้วหลังนี้เป็นแต่ส่วนหนึ่ง เมื่อเสร็จแล้วจะจนักเรียนได้ 500 คน จะเป็นโอกาสสร้างโรงเรียนแผนกอื่น ๆ มาสมทบ เพื่อรวมกำลังตั้งความมุ่งหมายได้อีก คำนวณพื้นที่แห่งตึกหลังนั้นนับทั้งสองชั้นเป็น 4,660 ตารางเมตร บริษัทคลุเซอร์เป็นผู้รับทำในราคา 436,000 บาท ได้เริ่มก่อสร้างมาแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2457 กำหนดสัญญาว่าจะแล้วใน 18 เดือน

บัดนี้ได้ศุภฤกษ์เนื่องในโอกาสชิตมหามงคลสมัย เสด็จพระชนม์พรรษาซึ่งประชาชนทุกชั้น
บรรดาศักดิ์ มีเอกราชพร้อมใจกันถวายพระพรใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ขอให้ทรงพระเจริญสรรพศิริ
สวัสดิภาพพัฒนมงคลพระชนมายุสุขุขทุกประการ ในเวลาอุตมฤกษ์อันนี้ ข้าพระพุทธเจ้าขออัญเชิญใต้ฝ่า
ละอองธุลีพระบาททรงวางศิลาพระฤกษ์ เพื่อเป็นศิริสวัสดิภาพพัฒนมงคลแก่โรงเรียนข้าราชการพลเรือน
ต่อไป ด้วยอำนาจพระบรมราชูปถัมภ์ และพระบรมราชาบายสภากรรมการจัดการโรงเรียนข้าราชการ
พลเรือน เชื่อมันด้วยเกล้า ๆ ว่า การโรงเรียนข้าราชการพลเรือนจะสำเร็จเป็นมหาวิทยาลัยได้ตั้ง
พระราชประสงค์

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ”

พระราชดำรัสตอบของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชทานแก่

ผู้ที่มาชุมนุมอยู่ในงานพระราชพิธีวางศิลาพระฤกษ์ตั้งกบฏวิชาการ

วันจันทร์ ที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2458

“วันนี้เรายินดีที่ได้รับอัญเชิญให้มาวางศิลาฤกษ์สำหรับมหาวิทยาลัยนี้ เพราะเป็นกิจอันหนึ่ง
ซึ่งเราปรารถนาอยู่นานแล้ว ที่จะยังการให้เป็นผลสำเร็จตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงพระราชปรารภนานมาแล้ว ในเรื่องที่จะให้มีมหาวิทยาลัยขึ้น
สำหรับเป็นสถานอุดมศึกษาของชาวสยาม แต่ในรัชสมัยของพระองค์ยังมีเหตุขัดขวาง ซึ่งการนี้จะดำเนิน
ไปไม่ได้ตลอดไป เราเป็นรัชทายาทจึงรู้สึกเป็นหน้าที่อันหนึ่งที่จะต้องทำการนั้นให้สำเร็จตาม
พระราชประสงค์ โดยรู้ว่าเมื่อทำได้สำเร็จแล้ว จะเป็นเครื่องเพิ่มพูนพระเกียรติยศ เป็นราชานุสาวรีย์
เป็นที่คำนึงถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปี่ยมหาราชของชาติไทยเรา เป็นการ
สมควรยิ่งนักที่จะสร้างพระราชานุสาวรีย์อันใหญ่และถาวรเช่นนี้ ทั้งจะได้เป็นเครื่องที่ทำให้บังเกิด
ประโยชน์แก่ชาติไทยไม่มีเวลาเสื่อมสูญด้วย เรามีความยินดีที่ได้เห็นการดำเนินล่วงมาได้มากแล้ว ใน
บัดนี้เราจะได้วางศิลาฤกษ์ด้วยความหวังที่แลเห็นความตั้งงามในอนาคตกาลแห่งมหาวิทยาลัยนี้ ส่วนการ
ที่ดำเนินไปได้จนเป็นรูปดังเพียงนี้แล้ว ก็ต้องอาศัยความอุตสาหะของกรรมการผู้ได้รับมอบเป็นหน้าที่
ผู้อำนวยการ ประกอบกับความอุตสาหะแห่งบรรดาผู้มีหน้าที่เป็นครูอาจารย์สั่งสอนในโรงเรียนนี้ ของ

กรรมการที่ได้รับมอบหมายที่ไปจากเราให้เป็นผู้ดำเนินการโรงเรียน จึงได้รับความชอบใจของเราแล้ว และขอให้แสดงความชอบใจของเราแก่ครูอาจารย์ทั้งหลายที่พยายามทำการตามหน้าที่อย่างสามารถด้วย ของจริงมีความเจริญศิริสวัสดิ์พัฒนามงคลทั่วกัน ความมุ่งหมายและกิจการ ซึ่งต่างก็ตั้งหน้าพยายามเพื่อ จะให้ความดีความงามแก่มหาวิทยาลัยในเบื้องต้นนั้น ก็ขอให้ได้ผลสำเร็จสมปรารถนาโดยเร็วเทอญ”

การตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อันโครงการที่จะจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นในประเทศไทยนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำริไว้แล้ว และโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว. เปี้ย มาลากุล) เมื่อยังเป็นพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์เป็นผู้ร่างโครงการทูลเกล้าฯ ถวายและเจ้าพระยาพระ เสด็จฯ ได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายใน พ.ศ. 2441 ซึ่งขณะนั้นดำริว่าจะใช้นามมหาวิทยาลัยว่า “สากล วิทยาลัยรัตนโกสินทร์” แต่ก็ต้องรอมานานถึง 19 ปี จึงได้มี “จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” ขึ้น เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศ โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริเห็น สมควรที่จะขยายโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้เป็น มหาวิทยาลัยหรือสถาบันวิชาการอันสูงส่งดุจที่มีในอารยประเทศ และให้ใช้พระบรมนามาภิไธยเป็น นามมหาวิทยาลัยเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมชนกนาถผู้ทรงมีพระราชดำริจะให้มีมหาวิทยาลัยมา แล้วนั้นประการหนึ่งและเพื่อรักษานามอนุสรณ์แห่งโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ของพระองค์ท่านไว้ด้วย นั้นอีกประการหนึ่ง

ประกาศ

ประดิษฐานโรงเรียนข้าราชการพลเรือน

ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

และโอนไปขึ้นอยู่กับกระทรวงธรรมการ

“มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระ รามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎ เกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า โรงเรียนข้าราชการพลเรือน ของพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงพระราชดำริให้จัดตั้งขึ้น และได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินที่เหลือ

จากการเรียไรสร่างอนุสาวรีย์บิรมหาราชเป็นเงินทุนของโรงเรียน โดยมีพระราชประสงค์จะจัดให้เป็นสำนักเรียนของผู้ที่จะรับราชการในทางพลเรือนนั้น การงานของโรงเรียนนี้ได้ดำเนินมาโดยลำดับ ได้มีนักเรียนจากโรงเรียนนี้ออกรับราชการเป็นอันมาก

บัดนี้ทรงพระราชดำริเห็นสมควรจะขยายการศึกษาในโรงเรียนนี้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น คือไม่เฉพาะสำหรับผู้ที่จะเล่าเรียนเพื่อรับราชการเท่านั้น ผู้ใดที่มีความประสงค์จะศึกษาวิชาชั้นสูงก็ให้เข้าเรียนในโรงเรียนนี้ได้ทั่วกัน เหตุฉะนั้น ควรประดิษฐานขึ้นเป็นชั้นมหาวิทยาลัย ให้เหมาะแก่ความต้องการแห่งสมัยเสียทีเดียว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประดิษฐานโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นมหาวิทยาลัย พระราชทานนามว่า “จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” เพื่อเป็นอนุสาวรีย์สมพระเกียรติแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง และมหาวิทยาลัยนี้ให้ขึ้นอยู่ในกระทรวงธรรมการ ให้เสนาบดีกระทรวงนั้น ซึ่งมีหน้าที่ดูแลการศึกษาทั่วไปอยู่แล้วเป็นผู้รับผิดชอบแต่บัดนี้ ส่วนกรรมการจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นกรรมการที่ปรึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนี้

ประกาศมา ณ วันที่ 26 มีนาคม พระพุทธศักราช 2459 เป็นวันที่ 2328 ในรัชกาลปัจจุบันนี้”

ในวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2460 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งกรมมหาวิทยาลัยขึ้นอีกกรมหนึ่งในกระทรวงธรรมการ เป็นกรมใหญ่ขึ้นตรงต่อกระทรวง ตำแหน่งหัวหน้าเป็นชั้นอธิบดี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในสังกัดกรมนี้ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นไชยนาทนเรนทรทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยเป็นพระองค์แรก และพระยาอนุกิจวิธูร (สันหัต เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เป็นผู้บัญชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นคนแรก (ตำแหน่งหัวหน้าของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนี้เปลี่ยนไปเรียกอธิการบดีใน พ.ศ. 2478)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อแรกตั้ง แบ่งเป็น 4 คณะ คือ

1. คณะแพทยศาสตร์ คงตั้งอยู่ที่โรงเรียนแพทยาลัยเดิม ณ ตำบลวังหลัง หรือศิริราชพยาบาล มีพระยาเวชสิทธิ์ศรีภักลาส (จรัส วิภาคแพทย์) เป็นคณบดี
2. คณะรัฐประศาสนศาสตร์ ตั้งทำการสอนที่ตึกบัญชาการ คือตึกสร้างใหม่ถนนสนามม้า มีพระยาวิทยาปริชามาศย์ (ศิริ เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เป็นคณบดี

3. คณะวิศวกรรมศาสตร์ ซึ่งรวมโรงเรียนมัธยมศึกษาใช้ตึกเดียวกับคณะรัฐประศาสนศาสตร์ มีพระยานิพัทธ์กุลพงศ์ (ชิน บุนนาค) เป็นคณบดี

4. คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ซึ่งเปิดสอนที่วังใหม่หรือวังกลางทุ่ง (อยู่ในเขตกรีฑาสถานแห่งชาติ ปัจจุบันตัวตึกรื้อออกแล้ว) มี ม.จ. พูนศรีเกษม เกษมศรี เป็นคณบดี

ส่วนโรงเรียนฝึกหัดครูชั้น ทางราชการย้ายกลับไปสังกัดกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ โรงเรียนกฎหมายก็ย้ายกลับไปสังกัดกระทรวงยุติธรรมตามเดิม

การสอนจัดเป็นชั้นประกาศนียบัตร และมีนักเรียนในมหาวิทยาลัยรวมทั้งสิ้น 380 คน ใน พ.ศ. 2469 มีนักเรียนจำนวน 226 คน การที่จำนวนนักเรียนลดลงเนื่องจากโรงเรียนฝึกหัดครูย้ายไปสังกัดกรมศึกษาธิการ และการรับสมัครเข้าเรียนเขยิบวุฒิเป็นประโยคมัธยมบริบูรณ์ (มัธยมปีที่ 8) คณะแพทยศาสตร์ได้รับความช่วยเหลือจากรอกกิเฟลเลอร์มูลนิธิ ปรับปรุงการสอนเป็นชั้นปริญญาตั้งแต่ พ.ศ. 2466 จึงจำเป็นที่จะต้องให้นักเรียนแพทย์มีพื้นฐานความรู้สูงมาก่อน เพื่อที่จะได้เรียนวิชาชั้นปริญญาได้

ในการเจรจากับรอกกิเฟลเลอร์มูลนิธิ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ (สมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์) ทรงเป็นกำลังสำคัญติดต่อแทนกระทรวงธรรมการ จนบรรลุผลสำเร็จ มูลนิธินี้ได้ทำความตกลงกับกระทรวงมีกำหนดเวลา 5 ปี ในอันที่จะประสานงานกับคณะแพทยศาสตร์ดังนี้ คือ

1. ส่งศาสตราจารย์ชาวต่างประเทศมาช่วยจัด และสอนชั่วคราวในแผนกวิชาที่สำคัญ
2. กำหนดการสร้างตึก โดยมูลนิธิออกเงินช่วยเป็นจำนวน 125,000 ดอลลาร์
3. มูลนิธิให้ส่งอาจารย์ไทยไปศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ เพื่อกลับมารับตำแหน่งแทนศาสตราจารย์ชาวต่างประเทศ

ในการประสานงานกับคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ซึ่งทำการสอนชั้นเตรียมแพทย์ เพื่อส่งนักเรียนไปเรียนต่อในคณะแพทยศาสตร์ มูลนิธิส่งศาสตราจารย์ชาวต่างประเทศ 4 คน มาช่วยจัด และสอนวิชาในคณะชั่วคราว กับให้ทุนส่งอาจารย์ไปศึกษาวิชาต่อ ณ ต่างประเทศ ต่อมามูลนิธิได้ช่วยเหลือโรงเรียนนางพยาบาล และให้เงินเพิ่มเติมในการก่อสร้าง ความร่วมมือช่วยเหลือที่ได้รับจากมูลนิธิ นับว่าเป็นก้าวสำคัญในความเจริญของมหาวิทยาลัย ในพ.ศ. 2473 มหาวิทยาลัยได้ให้ปริญญาเป็นครั้งแรกแก่ผู้สำเร็จการศึกษา คือปริญญาแพทยศาสตรบัณฑิต ความเจริญนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากพระมหากรุณาของสมเด็จพระราชบิดาที่ทรงเล็งเห็นคุณประโยชน์ของการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาแพทย์

พระองค์ยังได้พระราชทานเงินตั้งเป็นทุนเพื่อเก็บดอกผลส่งนักเรียนที่สอบได้คะแนนชั้นเยี่ยมไปศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ เพื่อที่จะได้กลับมาเป็นอาจารย์ทั้งในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ และคณะแพทยศาสตร์ความร่วมมือช่วยเหลือที่ได้รับจากรอกกิเฟลเลอร์มูลนิธิสิ้นสุดลงเมื่อ พ.ศ. 2477” ทั้งนี้จะทราบรายละเอียดจากบันทึกต่อไปนี้

“จำเดิมแต่รัฐบาลสยามตกลงรับการร่วมมือกับรอกกิเฟลเลอร์มูลนิธิ เพื่อส่งเสริมการศึกษาแพทยศาสตร์ในประเทศไทยให้เจริญขึ้นสู่ระดับการศึกษาระดับปริญญาแพทยศาสตรบัณฑิตเทียบเท่ากับที่เป็นอยู่ในนานาอารยประเทศ การร่วมมือนี้รอกกิเฟลเลอร์มูลนิธิยอมรับรองจะช่วยเหลือตามวัตถุประสงค์ตามหลักสำคัญสามประการ (1) ช่วยทุนในการก่อสร้างตึกตามโครงการที่เหมาะสมเป็นสถานที่เล่าเรียนวิชาแพทย์ทันสมัย (2) ช่วยจัดหาศาสตราจารย์ชาวต่างประเทศประจำแผนกชั่วคราว รวมทั้งเงินเดือนและค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมเฉพาะตัวศาสตราจารย์ที่จะเข้ามาปรับปรุงแผนกต่างๆ ในคณะนี้ (3) ให้ทุนอุดหนุนคนไทยอย่างน้อยแผนกละ 2 คนออกไปศึกษาอบรมเพิ่มเติมในต่างประเทศ เพื่อที่จะได้กลับมาเป็นอาจารย์ การร่วมมือนี้ได้ตั้งต้นแต่ปลาย พ.ศ. 2465 มูลนิธิได้จัดส่งศาสตราจารย์ทยอยเข้ามาตามระยะเวลาความต้องการที่จะสืบไป ส่วนหลักสูตรการเรียนวิชาแพทย์ก็ได้ปรับปรุงขยายขึ้นให้แพทย์มีความรู้สมแก่ฐานะ คือผู้ที่จะเป็นแพทย์ของคณะนี้ ต้องมีวิชาชั้นสอบไล่ได้มัธยมบริบูรณ์ เข้าเรียนวิทยาศาสตร์เตรียมแพทย์อีกสองปี แล้วจึงจะเข้าศึกษาวิชาแพทย์ต่อไปอีก 4 ปี ผู้ที่ได้ฝึกฝนตลอดหลักสูตรเหล่านี้บริบูรณ์แล้ว จึงจะเป็นแพทย์ปริญญาชั้นตรีได้

การเรียนแพทย์ต้องอาศัยโรงพยาบาลเป็นอุปกรณ์สำคัญส่วนหนึ่ง ฉะนั้นการร่วมมือปรับปรุงการเรียนแพทย์ก็จำต้องร่วมมือปรับปรุงพยาบาลศิริราชไปพร้อมกัน ด้วยความจำเป็นอันนี้ มูลนิธิก็ยินยอมร่วมมือปรับปรุงโรงพยาบาลศิริราช และโรงเรียนนางพยาบาลและผดุงครรภ์ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ซึ่งทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ และทรงบริจาคเงินบำรุงโรงเรียนพยาบาลนี้ปีละ 12,000 บาท ตลอดมาจนทุกวันนี้ ให้เข้าระเบียบทันสมัยพร้อมกันไป มูลนิธิจึงได้ส่งนางพยาบาลต่างประเทศเข้ามาชั่วคราวตามกำหนดปี เข้ามาปรับปรุงทำนองเดียวกับโรงเรียนแพทย์ จัดระเบียบการสอนการปฏิบัติเครื่องมือเครื่องใช้เครื่องสอนให้พอเพียงและทันสมัย”

การรับนิสิตเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยเวลานั้น ชั้นแรกยังไม่สามารถหานักเรียนจบชั้นมัธยมปีที่ 8 เข้าเรียนได้ จึงต้องรับนักเรียนชั้นสูงเพียงมัธยมปีที่ 6 เข้าศึกษารับประกาศนียบัตรไปพลางก่อน ครั้นถึง พ.ศ. 2464 จึงได้รับผู้ที่สอบไล่ได้มัธยมปีที่ 8 เข้าศึกษาเพื่อรับปริญญาเวชบัณฑิตตามแผนการณ

ร่วมมือช่วยเหลือปรับปรุงการสอนวิชาแพทยศาสตร์จากรอกกิเฟลเลอร์มูลนิธิ เมื่อ พ.ศ. 2470 ได้มีนิสิตหญิงเข้าศึกษาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นรุ่นแรกจำนวน 7 คน ล้วนเข้าเรียนในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ในชั้นเตรียมแพทย์ ดังรายนามต่อไปนี้ คือ

1. นางสาวฉลอง ไกรจิตติ
2. นางสาวชด นิธิประภา
3. นางสาวเต็มดวง บุนนาค
4. นางสาวไทยเชียง อรุณลักษณ์
5. ม.ร.ว. ทหญิง นันทา ทองแถม
6. ม.ร.ว. ทหญิง ส่องศรี เกษมศรี
7. นางสาวอำภา ยุกตนนันท์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้จัดการศึกษาให้มีระดับสูงขึ้น จนถึงชั้นปริญญาในวิชาแพทยศาสตร์ก่อนวิชาอื่น ๆ และได้ประสาทปริญญาเวชศาสตร์บัณฑิต หรือแพทยศาสตร์บัณฑิต มีผู้สำเร็จเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2472 และประสาทปริญญาเมื่อ พ.ศ. 2473

กิจการของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ขยายตัว และมหาวิทยาลัยได้จัดการสอนชั้นปริญญาในชั้นอื่น ๆ อีก ทั้งนี้เพื่อปฏิบัติให้สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของสภาศึกษาซึ่งได้ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2475 ที่ว่า “ส่วนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็แนะนำว่า ควรมีคณะวิชาปริญญา ดังนี้คือ คณะแพทยศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ ส่วนการสอนแผนกอื่น ๆ นั้น ควรจัดเป็นชั้นประกาศนียบัตรไปพลางก่อน กับแนะนำให้คณะวิศวกรรมศาสตร์จ้างศาสตราจารย์ต่างประเทศ คือ ศาสตราจารย์วิศวกรรมเครื่องกลและศาสตราจารย์วิศวกรรมไฟฟ้า และแนะนำให้ขยายโรงงานและซื้อเครื่องทดลองอีกบางอย่าง” ฉะนั้นใน พ.ศ. 2475 คณะวิศวกรรมศาสตร์จึงประกาศรับสอนถึงชั้นปริญญาตามหลักสูตร 4 ปีที่ปรับปรุงใหม่ และรับโรงเรียนสถาปัตยกรรมของโรงเรียนเพาะช่างมาสมทบด้วย ต่อมาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยปรับปรุงกิจการของโรงเรียนสถาปัตยกรรมแห่งนี้เป็นแผนกอิสระ มีชื่อว่าแผนกสถาปัตยกรรมศาสตร์

ใน พ.ศ. 2476 ทางราชการโอนโรงเรียนกฎหมายจากกระทรวงยุติธรรมมารวมกับคณะรัฐประศาสนศาสตร์ และให้เปลี่ยนชื่อเป็นคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ ครั้น พ.ศ. 2477 ก็ได้โอนคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไปตั้งเป็นมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

ใน พ.ศ. 2477 คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์เปิดสอนตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตร์บัณฑิตและปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปัจจุบัน

ปัจจุบันนี้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอยู่ในสังกัดของทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ สำนักนายกรัฐมนตรีเป็นนิติบุคคลในความควบคุมดูแลของสภาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในด้านการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแบ่งออกเป็นคณะต่างๆ สถาบัน และสถาบันสมทบ ดังต่อไปนี้

1. คณะครุศาสตร์
2. คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี
3. คณะรัฐศาสตร์
4. คณะวิทยาศาสตร์
5. คณะวิศวกรรมศาสตร์
6. คณะเศรษฐศาสตร์
7. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
8. คณะอักษรศาสตร์
9. บัณฑิตวิทยาลัย
10. คณะแพทยศาสตร์
11. คณะสัตวแพทยศาสตร์
12. คณะทันตแพทยศาสตร์
13. คณะนิเทศศาสตร์
14. คณะเภสัชศาสตร์
15. คณะนิติศาสตร์
16. สถาบันประชากรศาสตร์
17. สถาบันวิจัยสังคม
18. สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์การแพทย์
19. สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม
20. วิทยาลัยพยาบาลสภากาชาดไทย
21. สถานศึกษาเคมีปฏิบัติ กรมวิทยาศาสตร์

ปณิธานของมหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้รับการสถาปนาขึ้นด้วยพระปรีชาญาณของพระมหาธีรราชเจ้า และ
แรงศรัทธาของประชาชนชาวไทย ถวายเป็นราชานุสรณ์แห่งพระปิยมหาราชผู้ทรงปรารถนาให้ปวงชนมี
โอกาสได้เล่าเรียนเสมอกัน เพื่อยังประโยชน์แก่ชาติไทยไม่มีเวลาเสื่อมสูญ

มหาวิทยาลัยแห่งนี้มีจุดมุ่งหมายที่เป็นหลักคือ การบุกเบิกแสวงหา ทะนุบำรุงและถ่ายทอด
ความรู้กับการเสริมสร้างคุณธรรมให้บัณฑิตของมหาวิทยาลัยเป็นผู้เปรียบพร้อมด้วยสติและปัญญา

ความรู้ที่นับว่าสำคัญยิ่ง คือ ความรู้เพื่อความเจริญของบุคคลและสังคม อันได้แก่ความรู้และ
ความเชี่ยวชาญในสรรพวิทยาการที่อำนวยประโยชน์แก่การดำเนินชีวิต

ส่วนคุณธรรมที่ผู้เรียนผู้รู้พึงมี และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถือว่าเป็นหน้าที่จะต้องปลูกฝัง คือ
ความรู้จักตนเอง ใฝ่รู้อยู่เสมอคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รอบคอบ ไตร่ตรองเหตุผล รับผิดชอบเห็นการไกล
มีศีลธรรม และเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

(คัดจากหนังสือประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2459-2509 พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบห้าสิบปีของการสถาปนา
วันที่ 26 มีนาคม พุทธศักราช 2510 และหนังสือพระเกี้ยว 2519)